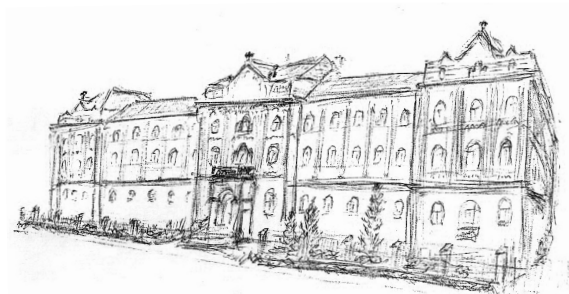

A BÁRÓ EÖTVÖS JÓZSEF COLLEGIUM
HIVATÁSTÖRTÉNETE

1895–1950

Lócsi Levente

A BÁRÓ EÖTVÖS JÓZSEF COLLEGIUM HIVATÁSTÖRTÉNETE

1895–1950

*

Vezető a kiállított műtárgyakhoz

ELTE Eötvös József Collegium
2014

Garai Imre, *A Báró Eötvös József Collegium hivatástörténete,*
1895–1950.

Vezető és forrásgyűjtemény az állandó kiállításához
(Horváth László, szerk., Budapest, 2014) kötet alapján

szerkesztette:
Horváth László és Kádár Gyöngyvér

A vezetőben feltüntetett műtárgyak és a kiállítás tételeinek
rendezésében és megfeleltetésében közreműködtek:

Dudlák Tamás, Garai Imre, Horváth László, Kádár Gyöngyvér,
Mátyás Eszter, Sipos Enikő, Zámboriné Fikó Katalin,
valamint a Collegium Diákbizottsága,
Róth Judit elnök és Szabó Mátyás referens

A magyar helyesírást ellenőrizte:
Kocsis Teréz és Laczkó Krisztina

Tartalom

Előszó.....	7
I. A Collegium előtörténete.....	9
II. A Collegium korai időszaka, 1895–1910	11
III. A Collegium birodalmi léptékű ügyek szolgálatában, 1911–1918..	14
IV. A Collegium az első világháború után: válságok és kihívások, 1919–1927	18
V. A megújult Collegium. Gombocz Zoltán igazgatóságának időszaka, 1927–1935.....	21
VI. A Collegium Szabó Miklós igazgatása alatt, 1935–1944	23
VII. A Collegium a Keresztury–Tomasz-éra alatt, 1945–1948	26
VIII. A Collegium marxista tudósképzővé való átalakítási kísérlete, 1948–1950	29
ELTE Eötvös Kollégium, 1958–1990	33
ELTE Eötvös József Collegium.....	34
Az Eötvös József Collegium hivatástörténete – kolofón	35

Előszó

A *Báró Eötvös József Collegium hivatástörténete* című állandó kiállítás tárlóiban és a falakon a Collegium műtárgy-, dokumentum- és fotótárának gazdag anyagából szinte csak ízelítőt lehet adni. A kiállítás berendezése során nem is törekedhettünk a régi Collegium történetének átfogó bemutatására. A vezérfonal, amelyre a kiválasztott írásos emlékeket Garai Imre felfűzte, a Collegium tanárképzési hivatásának folytonos alakulása. A *monografikus* – a *graphé* egyszerre jelent *írást* és *ábrázolást* – összeállítást a szerző saját tudományos kutatásai teszik hitelessé, amelyeknek igazi monumentuma a Collegium történetét (1895–1950) mint a tanári elitképzés intézményét feldolgozó vaskos kötet.

A kiállítás megnyitására forrásgyűjteményt állítottunk össze, olyan *chréptomathiát* amely a tárlókban elhelyezett és az onnan kimaradt, mégis *megismerésre érdemes* dokumentumokat egyaránt tartalmazza. A *Báró Eötvös József Collegium hivatástörténete, 1895–1950. Vezető és forrásgyűjtemény az állandó kiállításhoz* című magyar és francia nyelvű 240 oldalas kötet az egykorú iratok és az eligazító magyarázatok tükrében, lépésről lépésre vezet végig a türelmes olvasót a Collegium történetén.

Valójában e rövid *Vezető a kiállított műtárgyakhoz* a forrásgyűjtemény kivonata. Azok a tételek szerepelnek benne, amelyeket ténylegesen kiállítottunk, és amelyeket – a megfelelő sorszámmal: hely (tartalmi egység) / tétel – a látogató a tárlókban és a falakon azonosíthat. A *Vezető* azonban nemcsak nevesíti a kiállítás műtárgyait, hanem az írásos dokumentumokhoz magyarázatot is ad.

Tartalmas barangolást kívánunk!

Budapest, 2014. szeptember 3.

Horváth László
igazgató

I. A Collegium előtörténete

Az 1883: XXX. törvény elfogadása jelentős mérföldkő a magyar középiskolai tanári hivatás kialakulásában. A jogszabály szigorította a középiskolai tanári képesítés megszerzéséhez szükséges minősítést, amely a görögpótló tárgyak bevezetéséről szóló (1890: XXX. tc.), illetve a felekezeti tanárok nyugdíjazását lehetővé tevő (1894: XXVII. tc.) jogszabályokkal együtt a 19. század végére súlyos tanárhiányt idézett elő.

A Báró Eötvös József Collegium létrehozásakor az alapítók a tanárhiány mérséklése mellett az állami szolgálatba lépő, magasan képzett középiskolai tanárok kinevelését jelölték ki az intézmény feladatául. Az intézet létrejöttét elősegítette Eötvös Loránd tudományos és közéleti tekintélye, valamint Wlassics Gyula kultuszminiszter politikai támogatása.

A Collegium a budapesti tudományegyetem tanárképzési rendszerét is módosította: a tanári képesítés megszerzéséhez a szaktárgyi tudást továbbra is a bölcsészettudományi kar, az elméleti pedagógiai tudást pedig az önállóságot elvesztő tanárképző intézet biztosította. A tanárjelöltek kötelező intézeti tagsága mellett a gyakorlati pedagógiai képességek fejlesztését a gyakorlótanítás segítette elő. A Collegium az egyetem kiválasztott hallgatói számára magasabb szaktárgyi felkészültséget biztosított, kiegészítette a képzést. Az 1924. évi középiskolai törvény a fővárosban 1899-re kialakult tanárképzési mintát vette át, és kiterjesztette a rendszert az ország valamennyi tudományegyetemére.

Tárlók felett/1 A Csillag utcai épület felirata

I/2 Báró Eötvös Loránd fényképe

I/3 A VKM-ben 1895. május 23-án tartott értekezlet jegyzőkönyve a felállítandó tanárképző internátussal kapcsolatban. Budapest, 1895. május 23. MDKL 88. doboz 185/1. dosszié

Wlassics Gyula 1895. május 23-ára hívott össze miniszteri értekezletet új tanárképző internátus létrehozása ügyében. Az értekezleten a miniszteren kívül részt vett Kármán Mór gyakorlógimnáziumi tanár, Heinrich Gusztáv, Beöthy Zsolt és Fináczy Ernő egyetemi tanárok, Csengeri János egyetemi magántanár, a *Magyar Pedagógia* szerkesztője, Klamarik János és Leövey Sándor miniszteri tanácsosok. A tanácskozás során Beöthy vetette fel, hogy az internátus nevét az első felelős magyar

kormány vallás- és közoktatásügyi miniszteréről, báró Eötvös Józsefről kapja. A jegyzőkönyv szemléletesen rögzíti, mennyire eltérő feladatokat szabtak a tanácskozás résztvevői a létrehozandó intézet számára.

I/4 30.689/1895. Beöthy Zsolt levele Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszterhez az internátus szervezete kapcsán. Budapest, 1895. július 5. MDKL. 88. doboz 185/1. dosszié

A felterjesztésben Beöthy a Kármán Mór-féle írásos tervvel kapcsolatos vitát foglalja össze, és javaslatot tesz a Collegium ideiglenes szervezetének kialakítására.

I/5 33111/1895. Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter levele báró Eötvös Loránd részére. Budapest, 1895. június 26. MDKL 88. doboz 185/1. dosszié

A miniszter felkéri Eötvös Lorándot az internátus curatori tisztség betöltésére, Bartoniek Géza polgári tanítónőképző intézeti tanárt pedig ideiglenesen megbízza az igazgatói teendők ellátásával. Az internátus számára a Kerkápoly-alapítvány Csillag utcai házában biztosít átmeneti elhelyezést.

I/6 36.227/1895. Eötvös Loránd válaszelevele Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter felkérésére. Budapest, 1895. július 5. MDKL 88. doboz 185/1. dosszié

Eötvös Loránd köszönetet mond Wlassics Gyula miniszternek a bizalomért, és örömmel tájékoztatja, hogy elvállalja a curator tisztséget. A miniszternek arról is beszámol, hogy Bartoniek Géza is vállalta a megbízatást, illetve ideiglenesen felkérte Mika Sándort, Riedl Frigyes és Suták Józsefet a szakvezetői teendők ellátására.

I/7 Eötvös Loránd levele Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszterhez a szervezeti szabályzatra vonatkozó véleménye tárgyában. Budapest, 1895 július. MDKL 88. doboz 185/1. dosszié

Eötvös Loránd értesíti Wlassics Gyulát arról, hogy a Kármán-féle szervezeti szabályzatot König Gyula műegyetemi tanárral és Bartoniek Gézával – az internátus leendő igazgatójával – áttekintette. Bartoniek Géza minden tekintetben alkalmas a feladatra. A szabályzatban pontosították a tanárképző internátus feladatait, Wlassics végül ezt a változatot fogadta el.

Tárlók felett/8 Árlejtési bizonylatok az új épület építésének időszakából

II. A Collegium korai időszaka, 1895–1910

A működését 1895. szeptember 21-én megkezdő internátus a korai időszakban ideiglenes jellegű volt, amely egyaránt megmutatkozott az elhelyezésében, a szervezetében, az igazgató, valamint a szakvezetők működésében.

Az intézet szervezete fokozatosan szilárdult meg: a kultusztárca elismerte a Collegium főiskolai jellegét, és véglegesítette Bartoniek Géza igazgatói kinevezését. A minisztérium kérésére 1898-ban Eötvös Loránd kidolgozta a Collegium állandó működésének a tervzetét.

Az intézet hallgatói a tartásdíj fejében – a kiegészítő szakórák mellett – az *École Normale Supérieure*-ből érkező francia lektorok nyelvóráit hallgathatták. A képzést szabadpolcos rendszerű könyvtár segítette, így a Collegium már a korai időszakban is kivételes körülményeket biztosított a tagjainak. Az intézet vezetése ennek megfelelően kitűnő egyetemi előmenetelt várt el. Eötvös Loránd rendre megfeddte a tagságot, ha az alap- és szakvizsgai eredményeik elégtelenek voltak. A tanulmányi elvárások a felvételi politikát is átalakították: az 1896/1897. tanévtől már kimutatható, hogy kizárólag első- és másodéves egyetemi hallgatók felvételére törekedtek, így kívántak kellő időt biztosítani a collegiumi képzés jótékony hatásának.

A tanári kar is jelentős változásokon esett át: Gombocz Zoltán kinevezése nyilvánvalóvá tette, hogy a legkiválóbb collegisták tudományos pályára léphetnek. 1906-ban a minisztérium három szakvezetőt véglegesen az intézethez rendelt.

II/9a A Báró Eötvös József Collegium szervezeti szabályzata. Házi tanulmányi és könyvtári rendje. 1895. MDKL 50. doboz 95/a. dosszié

II/9b A Báró Eötvös József Collegium Fegyelmi Szabályzata és Házirendje. MDKL 50. doboz 95/a. dosszié

II/10 Kimenőfüzet, 1895. MDKL 38. doboz 63/5. dosszié

II/11 Idő- és Munkarend. Házi Szabályzat. Budapest, 1913. szeptember. MDKL 50. doboz 95/a. dosszié

Wlassics Gyula miniszter 1895. augusztus 31-én jóváhagyta az ideiglenes szabályzatot, amely 1923-ig volt érvényben. A szervezeti és a fegyelmi szabályzat alapján igen szigorú napirend szerint kellett élnie a collegistáknak, képzésük során a szaktudományos ismeretek mellett a középosztály társadalmi érintkezési normáit is el kellett sajátítaniuk.

II/12 Az Eötvös Könyvtár

II/13 Bartoniek Géza fényképe

II/14 70.933/1895. Bartoniek Géza igazgatói állását – tekintettel a Collegium főiskolai jellegére – az 1896. évi állami költségvetésben a VI. fizetési fokozatba sorolják be. MDKL 38. doboz 63/1. dosszié

Az új internátus vezetőjének magas társadalmi elismertségét jelzi, hogy Bartoniek Gézát a VI. fizetési osztályba nevezték ki. A besorolás udvarképességgel és a „méltóságos” megszólítással járt együtt. Ebben az évben Bartoniek ideiglenes kinevezését véglegesítették, noha a minisztérium továbbra is kísérleti jellegű intézetként tekintett a Collegiumra.

II/15 48.6408. Wlassics Gyula VKM miniszter levele Eötvös Lorándhoz. MDKL 88. doboz 185/1 dosszié

Eötvös Loránd kérésére Wlassics Gyula kultuszminiszter Bartoniek Gézát felmentette addigi állásából, és szolgálatátelre a Collegiumhoz rendelte. Bartoniek mindenben megfelelt azoknak a feltételeknek, amelyeket Heinrich Gusztáv a leendő igazgatóval szemben támasztott a Collegium megszervezését tárgyaló miniszteri értekezletek egyikén. Tapasztalatai voltak a pedagógusképzésben, és vállalta, hogy gyermekeivel a Collegiumba költözik annak érdekében, hogy a növendékek felett teljes felügyeletet tudjon gyakorolni.

II/16 Az Eötvös József Collegium szakvezető testületének 1895. október 14-én tartott ülése. MDKL 88. doboz 185/1. dosszié

A Collegium tanári karának egyik első hivatalos ülése, amelyről jegyzőkönyv készült. Az ülésen maga a curator elnökölt, aki nemcsak az igazgatóság és a VKM között közvetített, hanem az intézet tanulmányi rendjét is felügyelte.

II/17 50119/1895. Wlassics Gyula VKM-miniszter levele Eötvös Loránd curatorhoz a szaktanárok kinevezése ügyében. Budapest, 1895. szeptember 17. MDKL 40. doboz 71/3. dosszié

Az első nehézségek alig néhány hetes működést követően jelentkeztek: a collegiumi szakvezetők túlterheltté váltak, mivel rendes tanári állásukat is megtartották. Eötvös Szilasi Móricz szabadságolását kérte a VII. kerületi állami főgimnáziumból, amelyet a kultuszárca teljesített is.

II/18 25874/1898. A VKM V. ügyosztályának véleményezése az Eötvös Collegium tervszerű fejlesztéséről. Budapest, 1898. május 18. MDKL 88. doboz 185/4. dosszié

Ebben a dokumentumban Eötvös Loránd memorandumát véleményezte a minisztériumi apparátus. Eötvös javasolta, hogy a Collegium szervezetét véglegesítsék, és a magyar közoktatás hatékonyabb szolgálata érdekében bővítsék ki az intézet működési kereteit. A minisztériumi tisztviselők részletesen elemezték a korabeli közoktatás problémáit, és támogatóknak ítélték Eötvös felvetését.

II/19 872/1899–1900. Fröhlich Izidor levele Ernest Tharaud lektorral választásáról. Budapest, 1900. március 20. MDKL 46. doboz 84/a/2. dosszié

Perrot levélben ajánlotta Fröhlich Izidornak, a budapesti egyetem bölcsészeti kar dékánjának Ernest Tharaud-t, a Collegium második lektorát az egyetemi francia lektori pozíció betöltésére is. Fröhlich 1899 decemberében kérte Bartonieket, hogy bocsássák a bölcsészeti kar rendelkezésére Tharaud-t, ez elé az igazgató nem gördített akadályt. Ennek eredményeként 1900. március 20-án a bölcsészeti kar ülésén francia lektorral választotta az ENS növendékét. Ezt követően alakult ki az a szokás, hogy az Eötvös Collegium francia lektora egyben az egyetem lektorává is vált.

II/20 Aurélien Sauvageot, a Collegium legendás francia lektorának (1923-1931) fényképe

II/21 A Csillag utcai épület fényképe

II/22 Jérôme Tharaud francia lektor fényképe

Tárlók felett/23 A Bárány Eötvös József Collegium építkezése. Metszet

III. A Collegium birodalmi léptékű ügyek szolgálatában, 1911–1918

A Collegium Ménesi úti palotáját hivatalosan 1911. október 26-án avatták fel. A „palota” hűen tükrözte az internátus megváltozott helyzetét: a kultuszminisztérium ugyanis fontos állami, birodalmi léptékű feladatok vállalását is elvárta tőle. A kultúrdiplomáciai küldetést bizonyítja az 1912-től működő német lektorok kiválasztásának a módja, illetve a Collegiumba delegált bosnyák és török hallgatók számára alapított ösztöndíjak miniszteri indoklása.

Az új épület a megnövekedett hallgatói létszám miatt az internátus képzési rendjére is hatott. Az egykor növendékekből lett tanárok jelentéseikben „új Collegium”-ként írnak a megváltozott intézetről.

Az első világháború kitörése ugyancsak jelentős kihívásokat támasztott a Collegiummal szemben. Már az 1914/1915. tanévben 32 beteg katonát szállásoltak el az épületben, 1916/1917-ben pedig erdélyi menekült családok számára nyújtott menedéket. A növendékek túlnyomó többsége frontszolgálatot teljesített, 1918-ban tértek vissza nagyobb létszámban, tömeges szabadságolásuk azonban túlzásfolttságot eredményezett. Sokan közülük lélektani okok miatt nem tudtak visszailleszkedni a polgári életbe. A collegiumi tanulmányok folytatását nehezítették a romló gazdasági feltételek és a politikai változások is.

III/24 Alpár Ignác építész és díjnyertes épületei, tenyerében a legújabb „mű”, az Eötvös Collegium (korabeli karikatúra, készítője ismeretlen)

III/25 Korabeli karikatúra a Collegium átadásáról – 1910 karácsonyán vették birtokba a hallgatók az épületet (A rajzoló ismeretlen)

III/26 Csoportkép a Collegium kertjében

III/27 Az Eötvös Collegium tanárai 1911-ben

III/28 A Collegium épületének bokrétaünnepé 1909-ben

III/29 A Collegium „Ménesi úti palotája” 1911-ben

III/30 A Collegium épületének felavatása. 1911. október 26.

III/31 Gróf Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszter levele Eötvös Loránd curatorhoz bosnyák és török diákok ügyében. Budapest, 1910. november 29. MDKL 82. doboz 161/1. dosszié

A vallás- és közoktatásügyi miniszter annak érdekében létesített ösztöndíjas helyeket bosnyák és török hallgatók számára a Collegiumban, hogy magyarbarát értelmiségieket képezzenek a Monarchia balkáni terveihez. A Collegium helyzete 1911 után megváltozott: birodalmi léptékű ügyekben kapott kitüntetett szerepet.

III/32 Horváth János jelentése magyar és francia csoportok munkájáról. Budapest, 1911. december 18. MDKL 52. doboz 101/1/a. dosszié

III/33 62/1912. Eötvös Loránd felterjesztése a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez a német nyelvi lektorok kiválasztásáról. Budapest, 1912. július 28. MDKL 47. doboz 84/b/3. dosszié

A francia lektorok mintájára 1912-től német lektorokat is meghívtak az intézetbe: Ernst Modeln történész volt, így segítette Madzsar Imre munkáját, Hugo Kleinmayr pedig modern nyelvi filológus. Ress Imre mutatott rá arra, hogy az I. világháborúig azért volt mindkét német lektor osztrák, mert az államjogi vitákban a magyar fél rendre kulturális engedményekkel próbálta az osztrák felet saját álláspontjának megnyerni. A német nyelvi lektorok honoráriuma szerényebb volt a franciákénál. A franciák 1908-tól évi 4800 koronát kaptak szolgálataikért, az osztrákok viszont előbb 3600-at, majd 1914-től 4000-et. A francia lektorok működése azonban 1914–1920 között szünetelt, helyettesítésüket francia szakos modern nyelvi filológusok látták el.

III/34 36/1903. Eötvös Loránd levele a Collegium tagjaihoz az alap- és szakvizsgák eredményeit illetően. Budapest, 1903. május 30. MDKL 51. doboz 97/1

A Collegium működésének korai időszakában a tanári értekezleteken gyakran napirendre kerültek a hallgatók gyenge alap-, illetve szakvizsgai eredményei, esetleg a vizsgaelhagyások. Eötvös Loránd többször megfeddte a hallgatóságot. 1903-ban Szőke Sándort név szerint is kiemelte: mivel nem tudott kellően komoly érvelni az alapvizsga előli kitérésére, veszélyeztette az intézet hírnevét. Szőke klasszika-filológus volt, Szabó Dezső önéletírásából tudjuk, hogy 1904 márciusában öngyilkosságot követett el a Duna partján, mert nagyon félt az alapvizsgától. A rossz eredmények a felvételi alapelvekre is hatással voltak: másodévesnél idősebb egyetemi hallgatókat ezt követően

csak kivételes esetben vettek fel a Collegium tagjai közé. Az első- és másodéves hallgatók esetében ugyanis a collegiumi munkamódszerek megfelelő tanulmányi előmenetelt eredményezhettek, míg az idősebbeknél ez kétséges volt.

- III/35** Katonák és civilek a kerti lépcső alatt. 1916
- III/36** Háborús idők. Eckhardt Sándor és növendékei. 1916 körül
- III/37** Szabó Miklós és alakulata
- III/38** Szabó Miklós a fronton
- III/39** Szabó Miklós „dögcédulája”
- Falon/40** „Eötvös Collegium padlás és fedél idom alaprajz”
- III/41** Huszti József jelentése a latin és görög szakórákról az 1917/1918. tanévben Budapest, 1918 júniusa. MDKL 52. doboz 101/2/b. dosszié

Az I. világháború jelentős kihívásokat támasztott a Collegiummal szemben. 1914–1918 között az intézet tanárai jelentéseikben arról panaszkodnak, hogy a hallgatókat a harci cselekmények elvonják tanulmányaiktól. 1918 februárjától a tömeges szabadságolások révén azonban nagy számban tértek vissza a katonák. Néhányan közülük képesek voltak a polgári életvitelhez ismét alkalmazkodni, míg mások számára ez nem sikerült teljes mértékben.

- III/42** 81/1918. Eötvös Loránd felterjesztése a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez 50 000 korona póthitel folyósításáért. Budapest, 1918. november 17. MOL K 636. 85. doboz, 25. tétel, 79. csomó (1920)

A világháború a Collegiumtól is komoly áldozatvállalásokat követelt: amellett hogy a növendékek jelentős része frontszolgálatot teljesített, szigorú takarékosági intézkedéseket kellett bevezetni. Az 1914/1915. tanévben tíz hónapon át 32 beteg katona lábadozott az intézetben, majd az 1916/1917. tanévben az Erdély elleni 1916. augusztusi román támadás miatt 16 menekült családot (összesen 68 főt) szállásolt el a minisztérium az intézet épületében. A menekültek ellátása is jelentősen megerhelte az intézet költségvetését.

III/43 98/1918. Memorandum a Collegium igazgatójához a fegyelem megszilárdítása érdekében. Budapest, 1918 decembere. MDKL 51. doboz 98/2. dosszié

A bizonytalan politikai légkör és a súlyos közellátási gondok károsan hatottak a tanulmányi fegyelemre. Emiatt a hazatérő régi collegisták memorandumot intéztek az igazgatósághoz a háború előtti munkarend visszaállításának érdekében.

III/44 Jegyzőkönyv a Collegium ifjúságának 1919. június 4-én tartott üléséről. Budapest, 1919. június 5. MDKL 51. doboz 98/2. dosszié

A Collegium öttagú Direktórium a Közoktatásügyi Népbiztosság felszólítására jött létre. Mindvégig együttműködtek Bartoniek Géza igazgatóval, legjelentősebb döntésük az volt, hogy elhatározták: az el-esett hősök számára emléktáblát állítanak, az ehhez szükséges adakozást pedig felügyelik.

III/45 A Collegium naptári bélyegzője

III/46 A Collegium kis bélyegzője

III/47 Gyomlay Gyula-emlékplakett

III/48 A Collegium nagy bélyegzője

IV. A Collegium az első világháború után: válságok és kihívások, 1919–1927

A curator, Eötvös Loránd halála jelentős veszteséget jelentett az intézet számára. Közéleti tekintélye már nem szabhatott gátat azoknak az elképzeléseknek, amelyeket 1918 novemberében Balassa József dolgozott ki a tanárképzés átalakítására. A Tanácsköztársaság időszakában Balassa terveinek megfelelően a Collegiumot Lukács György közoktatásügyi népbiztoshelyettes a Középiskolai Tanárképző Főiskolába olvasztotta be.

A kommunista diktatúra bukását követően Haller István kultuszminiszter Teleki Pált kérte fel a curator feladatok ellátására. Teleki elérte Bartoniek Géza váratlan nyugdíjazásának a felfüggesztését, 1923-ban új, végleges szervezeti szabályzatot alkotott, és kölcsönös engedményeket tartalmazó javaslatával lezárta a tanárképző intézet és a Collegium között támadt jogvitát, amely az 1924: XXVII. törvény hatására keletkezett. Mindez azonban komoly következményekkel járt: az intézet tanulmányi önrendelkezése lényegében megszűnt, betagozódott az ekkor létrejött új tanárképzési intézményrendszerbe, így sorsa ezzel a rendszerrel fonódott össze. A 7000/1925. (XI. 6.) m. e. rendelet gazdasági szempontból is súlyos csapást jelentett: a Collegium tanári állásait a tanárképző intézet státuszaival vonták össze, így a főiskolai jelleg is kérdésessé vált.

Az utolsó háborús évfolyam az 1926/1927. tanévben távozott a Collegiumból, ekkor érték el a tanulmányi eredmények ismét a békeévek színvonalát.

Falon/49 A Bárány Eötvös József Collegium építkezése. Oldalhomlokzat

IV/50 Bartoniek Géza igazgató jelentése az Eötvös Loránd curator halála utáni helyzetről. Budapest, 1919. szeptember 16. MDKL 88. doboz 185/6. dosszié

Az I. világháborút követően a Collegiumot több súlyos csapás is érte. Ezek közül a legjelentősebb egyik alapítójának, Eötvös Lorándnak a halála. A curator tisztség ideiglenes megüresedésével az intézet körüli politikai egyetértés is felbomlott, és ez a kiélezett politikai körülmények között a Collegium pusztulását is fenyegette.

IV/51 A Collegium tanárai és hallgatói 1926-ban. Középen Bartoniek Géza, jobbján Teleki Pál

IV/52 297/1918/1919. Balassa József jelentése a Középiskolai Tanítóképző Főiskola tervéről és működéséről. Budapest, 1919. augusztus 11. MOL K 636. 49. doboz, 25. tétel (1919)

Balassa József 1918 novemberében kezdte meg működését a VKM-ben. Tervezetet dolgozott ki a polgári demokratikus forradalom által létrehozott kormányzat számára a tanárképzés átalakításáról. Ebben a Collegiumot össze akarta vonni a felállítandó Középiskolai Tanárképző Főiskolával, amely az egyetem bölcsészeti karától formálisan leválasztva működött volna. Az elképzelést a Tanácsköztársaság Közoktatásügyi Népbiztossága átvette és végre is hajtotta.

IV/53 159.085 VI/. 1. osztály. Lukács György népbiztoshelyettes az Eötvös Collegium beolvasztása tárgyában. Budapest, 1919. július 14. MOL K 636. 49. doboz, 25. tétel (1919)

A végrehajtást Lukács György népbiztoshelyettes vállalta magára, aki 1919 júliusában a Collegiumot a Középiskolai Tanárképző Főiskolába olvasztotta. Költségvetését és tanszemélyzetét megvonta. Ez lényegében az intézet felszámolását jelentette. Az intézkedést azonban a diktatúra 1919. augusztus 1-jei bukása miatt már nem lehetett végrehajtani. Az események jól mutatják a 20. századi politikai rendszerváltások sajátosságait: a társadalmi ellátórendszerek mindegyike, így az oktatás is a politikai döntéshozók akaratának van kiszolgáltatva.

IV/54 115/1920–1. Cur. szám. Teleki Pál levele Haller István kultuszminiszterhez a curator feladat betöltéséről. Budapest, 1920. október 23. MOL K 592. 143. csomó, 18. tétel (1920)

Teleki Pál kinevezését Bartoniek Géza igazgató kifejezett örömmel fogadta, mert jól tudta, hogy az ellenforradalmi politikai rendszer kiemelkedő alakja, legitimista és emellett elismert tudós. Személye biztosítékot jelenthetett a politikai jellegű támadások megszüntésére, illetve a Collegium önrendelkezésének az megőrzésére. Teleki Pál a haláláig, 1941. április 3-ig töltötte be a curator tisztséget, tevékenysége azonban jelentősen eltért elődjétől: Eötvös szinte napi kapcsolatban volt az intézettel, Teleki viszont csupán a legszükségesebb esetekben élt a minisztérium felé felterjesztéssel. A napi ügyek irányítását Bartoniek Géza igazgatóra bízta.

IV/55 Nehéz időkben. Az alapítás 25. évfordulóján, a trianoni traumát követően francia vendégek a Collegiumban

IV/56 Collegisták a „dögész” könyvtárban

IV/57 124199/1921. V. sz. VKM-leirat Bartoniek Géza ideiglenes igazgatói megbízásáról. Budapest, 1921. július 6. MDKL 38. doboz 63. dosszié

Teleki Pál politikai tekintélyére már 1921 júniusában szükség volt, amikor a VKM Bartoniek Géza igazgatót váratlanul nyugdíjazta. Telekinek nem állt érdekében Bartoniek menesztése, így az intézet stabilitásának megőrzése érdekében előbb elérte, hogy ideiglenes megbízást kapjon, majd további intézkedésig 1922 augusztusában ismét véglegesítették.

IV/58 A Báró Eötvös József Collegium Szervezeti Szabályzatának szövege, amely a Hivatalos Közlöny 1923. szeptember 1-jei számában jelent meg. 50. doboz 95/a. dosszié

A szervezeti szabályzat a korábbihoz képest két pontban módosult. Egyfelől a személyi felterjesztéseket a curator kizárólagos jogkörébe utalták. Másfelől a Collegium korábbi szabályzata – miszerint a tanárok az intézethez ideiglenesen voltak beosztva – a következőképpen alakult át: a szakvezetést a miniszter által véglegesen kinevezett rendes és ideiglenes megbízással ellátott tiszteletdíjas tanárok látják el.

IV/59 88.200/1926. IV. sz. Tóth Lajos államtitkár rendelete az 1924: XXVII. törvény 4.§ (2) érvényesítése az Eötvös Collegiumra tárgyában. Budapest, 1926. december 3. MDKL 50. doboz 95/4. dosszié

A budapesti Középiskolai Tanárképző Intézet és a Báró Eötvös József Collegium között kialakult jogi vitát Teleki Pál kompromisszumos megoldása zárta le, amelyet a minisztérium is elfogadott. Teleki javaslata szerint a collegisták a Tanárképző tagjaivá váltak, de felmentést kaptak az órák látogatása alól, cserébe pedig az internátus egyeztetett tanulmányi rendjét a Tanárképzővel. Ez lényegében a tanulmányi autonómia feladását jelentette. A korszakban gazdasági téren is sérült az önrendelkezés, így az intézet főiskolai jellege is megkérdőjeleződött. Ezt követően hosszú küzdelem indult meg a főiskolai jelleg újbóli kinyilvánításáért, amelyet csupán 1946-ban ismert el ismét a kultusz-tárca.

V. A megújult Collegium. Gombocz Zoltán igazgatóságának időszaka, 1927–1935

Falon/60 A Báró Eötvös József Collegium építkezése. Hátsó homlokzat

V/61 Az 1928. május 4-én tartott tanári értekezlet jegyzőkönyve. MDKL 54. doboz 102/b. dosszié

A tanulmányi és szervezeti reform egyik legfontosabb lépése a személyes elbeszélgetés, a „fejkopogtatás” vagy „fejtapogatás” bevezetése volt. Az új felvételi eljárást kifejezetten Teleki Pál curator szorgalmazta. A személyes elbeszélgetésen az ifjak saját szaktárgyukban szerzett előzetes olvasottságát, jártasságát mérték fel. Mindez a képzési elvek változását is mutatja: a Collegium a középiskolaitanár-képzés mellett a tudományos utánpótlásra helyezte a hangsúlyt.

V/62 Collegiumi bál a '30-as évek második felében

V/63 Az 1928. december 22-én tartott félévzáró tanári értekezlet jegyzőkönyve. MDKL 54. doboz 102/b. dosszié

1928 decemberétől Teleki Pál curator kezdeményezésére a tanári értekezleteken három szintből álló minősítési rendszert vezettek be. Dicséretet a legkiválóbb hallgatók kaphattak, akik tudományos érdeklődésüket bizonyították. Megfelelőre minősítették azokat, akikkel kapcsolatban nem merült fel probléma, vagyis „még jó középiskolai tanár válhatott belőlük”. Végül pedig elmarasztalták azokat, akik szorgalom vagy járatosság tekintetében elmaradtak társaiktól. Ennek megfelelően a válogatási rendszer is három pilléren nyugodott: a személyes elbeszélgetésből álló felvételi, a gólyahét és a megfelelő alapvizsgai, szakvizsgai jegyek, illetve a collegiumi órákon nyújtott teljesítmények. Az intézeti képzés jellege tehát egyértelműen a tudományoselit-képzés irányába toldott el.

V/64 Barker Vernon Duckworth levele Gombocz Zoltán igazgatóhoz. London, 1928. október 13. MDKL 46. doboz 84/1. dosszié

Gombocz Zoltán és Teleki Pál kiterjedt kapcsolatrendszerének és tudományos elismertségének köszönhetően a francia, német és olasz anyanyelvi lektorok mellé sikerült angol, észt és finn lektorokat is szerződtetni az internátusba, akik tovább színesítették a képzési rendszert.

V/65

48/1932. Teleki Pál curator felterjesztése a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez a kommunista összeesküvés ügyében. Budapest, 1932. június 18. MDKL 51. doboz 98/2. dosszié

A Collegium 1895–1950 közötti történetének kétségkívül legnagyobb, sajtónyilvánosságot is kapott botránya az 1932-es kommunista szervezkedés volt. Bertók Jánost, Jákó Gézát, Mód Pétert, Schöpflin Gyulát, Stolte Istvánt, Szabó Zoltánt és Szigeti Imrét a Collegiumból állította elő a székesfővárosi rendőrség. Szabót és Szigetit felmentették, mert ártatlanok voltak, Bertókot, Jákót, Módot, Schöpflint és Stoltét viszont a bíróság jogerősen is elítélte illegális társadalmi mozgalomban való részvételért, így collegiumi tagságuk megszűnt. Gomboczot és az intézetet kellemetlenül érintette a botrány, amelyről a sajtó heteken át cikkezett.

V/66

Szabó Miklós levele özv. Gáspár Dénesnének. Budapest, 1937. április. 4. MDKL 5. doboz 7. dosszié 15. csomó

A képzési paradigma megváltozása ebben a levélben is jól tetten érhető. 1927/1928 után a collegiumi felvétel csupán megelőlegezett bizalmat jelentett. A collegistának kitűnő tanulmányi eredményeket kell elérnie az egyetemen és a collegiumi órákon egyaránt, ellenkező esetben a tanári kar a Szervezeti Szabályzat III. 9-es pontja alapján azonnal megszünteti az illető tagságát.

V/67

Gombocz Zoltán igazgató fényképe

V/68

Gombocz Zoltán-émlékérem

Falon/69

Az École Normale Supérieure-ről készült metszet másolata. Marc Mézard igazgató dedikált ajándéka az első igazgatói szintű látogatás alkalmával. 2013. június 14.

VI. A Collegium Szabó Miklós igazgatása alatt, 1935–1944

Falon/70 Az igazgatói lakosztály szalonja

VI/71 43/1935. Teleki Pál curator levele a vallás- és közoktatásügyi miniszternek Szabó Miklós igazgató díjazása ügyében. Budapest, 1935. június 7. MDKL 40. doboz 67. dosszié

Gombocz halálát követően csak látszólagosan volt egyértelmű Szabó Miklós igazgatói kinevezése. A minisztériumnak saját jelöltjei voltak Láng Nándor és Gyulai Ágost személyében. Szabó kinevezését két tényező könnyítette meg: az Eötvös Collegium Volt Tagjai Szövetségének tekintélyes tagjai mellé álltak, és Teleki Pál curator is támogatta a jelölését. Szabó Miklós elődeivel ellentétben maradt a collegiumi tanárként elért VI. fizetési osztályban, amely egyéb főiskolai jellegű intézetekhez képest súlyosan rombolta a Collegium presztízsét. Később több kísérlet is történt arra, hogy kinevezést nyerjen az V. fizetési osztályba. Ez végül 1939 decemberében történt meg.

VI/72 Urbán Ernő Fogadalma. MDKL 22. doboz 21. dosszié 64. csomó

Szabó Miklós igazgató vezette be a „Fogadalmat”, amelyben a collegisták arról nyilatkoztak, hogy semmilyen társadalmi szervezetnek nem lesznek tagjai az igazgatóság beleegyezése nélkül, emellett pedig betartják az intézet házirendjét. A fogadalmat minden tanév elején alá kellett írniuk a hallgatóknak. Megszegése esetén a collegistának le kellett mondania tagságáról. Urbán Ernő volt az első collegista, aki emiatt távozott a Collegiumból. Mindez egyértelműen mutatja, hogy az intézet vezetése a tanulmányi fegyelem megszilárdítására törekedett.

VI/73 Szabó Miklós (1942): Köd az iskola körül. Híd, 3. 31. szám 7–11. (1942. november 1.) MDKL 89. doboz 185/a/1. dosszié

Szabó Miklós írásában a Collegium létrejöttének körülményeit és szellemiségét jellemzi. Abba a „Kitűnőek iskolájáról” folytatott vitába kapcsolódott be, amelyet Zilahy Lajos indított el. Zilahy maga is beköltözött néhány napra a Collegiumba, hogy megfigyelje a tanórákat, és tanulmányozza az intézetben folytatott munkamódszert. A nép gyermekei számára létrehozott internátusok működéséhez keresett támpontokat. A vita a Collegium felvételi alapelveire is hatással volt,

ugyanis Szabó Miklós igazgatóságának időszakában megnőtt az alsóbb társadalmi csoportokból bekerülő hallgatók aránya.

VI/74 Szabó Miklós igazgató levele Mátrai László egyetemi könyvtári segédőr úrhoz. Budapest, 1939. szeptember 12. MDKL 41. doboz 72/3. dosszié

VI/75 Szabó Miklós felkérése Ortutay Gyulához néprajzi órák tartására. Budapest, 1940. február 21. MDKL 41. doboz 72/3. dosszié

VI/76 Veress Pál jelentése a matematikai szakórákról az 1940/1941. tanév II. felében. Budapest, 1941. május 29. MDKL 53. doboz 101/8/a. dosszié

A collegiumi órák látogatásának szigorú megkövetelése azt eredményezte, hogy a collegisták korán specializálódtak szaktárgyuk valamely területére. Veress Pál jelentésében rámutatott saját tanulmányi éveinek és az 1940-es évek Collegiumának eltérő képzési céljaira: korábban a collegisták saját tudományterületük általános kérdéseiben is járatosak voltak, később viszont csupán a részterületekre összpontosítottak, így egyértelműen a szaktudományos képzés került előtérbe.

VI/77 Az 1942. május 28-i tanévzáró értekezlet jegyzőkönyve. MDKL 54. doboz 102/c. dosszié

Jelentős változás volt az intézet képzési rendszerében, hogy az 1943/1944. tanévtől a collegiumi tagság időszakát öt évre, tehát a gyakorlóév időtartamára is meghosszabbították. Ezen kívül az 1942/1943. tanévtől a tanárjelöltek támogatására a minisztérium 20 javadalmazásos helyet létesített, továbbá 20 „egészfizető” tagnak évi 300 pengős, 20 „félfizetőnek” pedig évi 150 pengős ösztöndíjat adományozott.

VI/78 142/1944. Kolozsvári M. Béla megbízott igazgató jelentése katonai elszállásolás ügyében. Budapest, 1944. október 25. MOL K 636. 1024. doboz, 44–1. tétel (1942–1944–1)

Akárcsak az I. világháború alatt, úgy a második világhétség időszakában is katonákat szállásoltak el az intézetben. Az ostrom alatt német és magyar csapatok is megfordultak az épületben, többször igen feszült helyzet alakult ki.

62.606-1944./IV. sz. Baráth Tibor rendelete az Eötvös József Collegium helyiségeinek lefoglalásáról. Budapest, 1944. december 5. MDKL 88. doboz 185/5. dosszié

Az államigazgatás nyugatra történő áttelepítése során Baráth Tibor, aki a nyilas adminisztrációban a kultusztárcánál az egyetemi és a főiskolai ügyosztály vezetője lett, az internátus egy részét a VKM számára lefoglaltatta. Az intézkedést a gyorsan bezáruló szovjet ostromgyűrű miatt nem hajtották végre.

VII. A Collegium a Keresztury–Tomasz-éra alatt, 1945–1948

Falon/80 Keresztury Dezső portréja

VII/81 159/1946. Tomasz Jenő jelentése az újjáépítési munkák be-
szüntetéséről. Budapest, 1946. június 17. MOL XIX-I-1-h. 112.
doboz 90–3. tétel (1946–1947)

A Collegium fennállásának 50. évfordulója igen nehéz helyzetben találta az intézetet. Tagjainak és tanárainak jelentős része vidéken tartózkodott, vagy hadifogságba esett. Az épületet pedig súlyos károk érték az ostrom során. 1945 első hónapjai azzal teltek, hogy megpróbálták lakható állapotba hozni az intézetet.

VII/82 Tomasz Jenő aligazgató fényképe

VII/83 Keresztury Dezső levele az École Normale Supérieure igazgató-
jához. Budapest, 1945 májusa. MDKL 51. doboz 97/a. dosszié

Keresztury Dezső már 1945 nyarán kapcsolatokat keresett az ENS-szel, de az együttműködés normalizálására csak 1947 folyamán került sor, amikor megérkezett Guy-Turbet Delof lektor. Delof később, 1950-t követően is Magyarországon, a Francia Nagykövetség alkalmazásában maradt.

VII/84 Az 1945. november 17-i tanévzáró tanári értekezlet jegyző-
könyve. MDKL 54. doboz 102/d. dosszié

A Keresztury–Tomasz-éra számos tekintetben hasonlított a Szabó-
időszak Collegiumára. A felvettek nagyobb része ugyanazokból a tár-
sadalmi csoportokból került ki, a módszerek sem változtak, sőt az új
igazgató 1945. novemberi tanári értekezleten a 1927–1928-ban kialakít-
ott minősítési rendszert támogatta, és ebben a tekintetben a Teleki-féle
szellemiség visszatérését sürgette.

VII/85 145/1945. Keresztury Dezső levele Supka Géza részére. Budapest,
1945. szeptember 26. MDKL 51. doboz 97/a. dosszié

Új elemként jelent meg a Collegium életében, hogy 1945. október 1–6.
között politikai hetet tartottak, így a Magyar Nemzeti Függetlenségi
Front pártjainak képviselői meghívást kaptak az intézetbe, hogy tart-
sanak előadást programjukról a collegisták részére.

VII/86 40/1946. Tomasz Jenő felterjesztése a Collegium főiskolai jellegének elismerése végett. Budapest, 1946. február 25. MOL XIX-I-1-h. 112. doboz 90–3. tétel (1946–1947)

Keresztury Dezső kultuszminisztersége alatt véget ért az a küzdelem is, amelyet a Collegium 1924 óta folytatott főiskolai jellegének elismeréséért és a tanári kar besorolásának átalakításáért. Tomasz Jenő beadványában összegezte a sérelmeket, és azokat Keresztury elé terjesztette. Nagy Ferenc miniszterelnök előterjesztésére Tildy Zoltán köztársasági elnök 1946. február 11-én adományozott főiskolai jelleget a Collegiumnak. Ezzel az internátus felsőoktatásbeli helyzetét illetően lényegében az 1924 előtti állapotok álltak helyre.

VII/87 39.486/1947 VI. sz. VKM IV. ügyosztálya a Collegium 50 éves fennállására kiadott jubileumi emlékkönyv támogatásának tárgyában. Budapest, 1947. február 28. MOL XIX-I-1-h. 112. doboz 90–3. tétel (1946–1947)

A Collegium 50 éves fennállását az intézeten belül ünnepelték meg, bár az évfordulóról értesítették a sajtót. A kultusztárca támogatta egy emlékkönyv kiadását, amely azonban torzóban maradt, jelenleg a Magyar Tudományos Akadémia Kézirattárában őrzik. Emlékéremet is kibocsátottak, amelynek előlapján madarat felreptető női alak és Keresztury collegiumi jelmondata: „Szabadon Szolgál a Szellem” látható és olvasható. A hátoldalon latin nyelvű felirat hirdeti: „In Memoriam Sollemnium Semisaecularium Collegii a Josepho Eötvös Nominati MDCCCXCV MDCCCCXLV”

VII/88 Keresztury Dezső-emlékérem

VII/89 „Szabadon Szolgál a Szellem”. Emlékérem a Collegium 50. évfordulóján

VII/90 A háború sújtotta Collegium. Az egykori tornaterem és aula romjai

VII/91 Keresztury Dezső a collegistákkal a tetőn

VII/92 Keresztury Dezső hirdeteménye a collegiumi ifjúság részére. Budapest, 1948. március 10. MDKL 51. doboz 97/6. dosszié

Szokatlan elem volt a Collegium történetében, hogy az egyetemi hallgatókkal együtt a collegistáknak több, a VKM által előírt politikai jellegű rendezvényen kellett részt venniük. Ez megtörte az intézet hagyományos belső szokásait, egyúttal megkönnyítette a kommunista

frakció előretörését, amely az internátus belső életének átpolitizálására törekedett. Az 1948. március 15-i esemény mellett a collegistáknak május 1-jén is az egyetemi hallgatókkal együtt kellett felvonulniuk a Hősök terén.

VII/93 226/1948. Keresztury Dezső levele Ortutay Gyula miniszterhez. Budapest, 1948. május 24. MDKL 50. doboz 96/a/4. dosszié

Keresztury igazgatói tervei között szerepelt a Collegium szervezeti szabályzatának átdolgozása. Kézirat vagy tervezet azonban nem maradt ránk, csupán az elképzelésről tudunk. Az átalakítást minden bizonnyal a Collegium főiskolai jellegének elismerése indokolta.

VII/94 Lakatos Imre (1947): Eötvös Collegium – Györffy Kollégium. Az Eötvös Collegium mérlegen. Valóság, 1947. február. Közli: Szász, 1985. 280–311

Azzal, hogy Keresztury Dezső lemondott a kultuszminiszteri tárcáról, a politikai védőburok megszűnt a Collegium körül. 1946 októberétől a *Valóság* hasábjain vita indult az úgynevezett szakkollégiumi kérdésről. Ebben Lakatos Imre írása jelentett fordulatot, aki nyíltan támatta az Eötvös Collegium képzési elveit, és megfenyegette Keresztury Dezsőt: ha nem alakítja át az intézetet az új idők szellemének megfelelően, akkor könnyen lehet, hogy ő lesz annak utolsó igazgatója.

VII/95 329/1948. 201.331/1948. VI.1. Lutter Tibor levele a VKM-hez a Collegium igazgatásának átvételéről. Budapest, 1948. augusztus 1. MDKL 88. doboz. 185/5. dosszié

Keresztury Dezső – a látszat ellenére – nem teljesen önszántából mondott le a Collegium igazgatói hivataláról. 1948. május 5-én a kommunista jelölt Nagy András ellenében a collegisták Vekerdy Józsefet választották diákelnökké. A kommunista hallgatók azzal fenyegetőztek, hogy nem vesznek részt a collegiumi közéletben, ellehetetlenítik az elnököt és közvetve az intézetet is. A kialakult helyzetet Révai József, az MDP kultúrpolitikájának meghatározó alakja úgy oldotta meg, hogy lakására hívatta az érintetteket. Keresztury elé tárt egy listát, amely azoknak a személyeknek a nevét tartalmazta, akiket a választásban való közreműködésük miatt ki kellett volna zárnia az intézetből. Keresztury ezt nem vállalta, inkább lemondott igazgatói posztjáról, bár Révai megpróbálta rávenni a maradásra. Az új igazgató a nyíltan MDP-jelölt Lutter Tibor lett, aki megkezdte az intézet marxista tudós-képzővé való átalakítását.

VIII. A Collegium marxista tudósképzővé való átalakítási kísérlete, 1948–1950

Falon/96 Collegiumi kabaréplakát. 1945. július 21.

VIII/97 Collegiumi kabaréplakát. 1946. május 28.

VIII/98 328/1949 Lutter Tibor levele a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez kizárások ügyében. Budapest, 1949. augusztus 8. MDKL 51. doboz 98/b/1. dosszié

Az intézetet marxista tudósképzővé próbálták átalakítani. Azokat, akik ezt a folyamatot megkérdőjelezték, vagy szociológiai szempontból az internátus tagságtól eltérő társadalmi háttérrel rendelkeztek, az igazgatóság előterjesztésére a vallás- és közoktatásügyi miniszter kizárta a tagok sorából. Lutter a kizárás megindokolásához minden hallgató esetében politikai érveket igyekezett találni.

VIII/99 Az Eötvös Collegium Pártbizottságának 1949. szeptember 27-én hozott határozatai. Budapest, 1949. szeptember 28. MDKL 51. doboz 98/b/1. dosszié

A Collegium Pártbizottsága az „osztályidegen elemekkel” szembeni harc felelős vezetésére Lutter Tibor igazgatót bízta meg. Az 1949/1950. tanév első felében a kizárások a közéletből átvett koncepciók perek mintájára zajlottak: a szövetkezeti gyűlésre átnevezett népgyűléseken kijelölt „ügyészek” sorolták fel az inkriminált személyek „bűneit”, majd sorsukról a tagság nyílt szavazással döntött: rendszerint megvonták tőlük a tagságot. A Pártbizottság a tanév folyamán az intézet felett igazgatási feladatköröket is gyakorolni kezdett.

VIII/100 343/1948. Lutter Tibor szigorúan bizalmas levele a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez Bonnerjea René ügyében. Budapest, 1948. augusztus. 16. MDKL 41. doboz. 73/a/2. dosszié

VIII/101 1515-25/1949. V. 1. sz. A VKM V. ügyosztály Bikácsi Sándor miniszteri tanácsos levele Lutter Tiborhoz a félévi tanrend jóváhagyásáról. Budapest, 1949. november 30. MDKL 41. doboz 73/a. dosszié

A tanári karban és a tagság soraiban lezajlott lényegi változások mellett az intézet képzési rendszere fokozatosan kiüresedett. Míg a Keresztury–Tomasz-

éra utolsó időszakában heti 82 órát tartottak a Collegiumban, addig 1949 novemberére a minisztérium mindössze heti 35 órát hagyott jóvá.

VIII/102 A szemináriumvezetők 1949. január 22-i értekezletének határozatai. Budapest, 1949. január. 30. MDKL 51. doboz 98/b/1/2. dosszié

Az intézet képzési rendszere tulajdonképpen megszűnt: 1949 januárjában a szemináriumvezetők elhatározták, hogy a *Tartós békéért, népi demokráciáért* című folyóirat egyes számait vitatják meg. Az igazgatóság minden héten a faliújságon közölte, hogy a *Szovjetunió Kommunista Pártjának története* című munkából mely részek feldolgozása szükséges.

VIII/103 Jegyzőkönyv az 1949. szeptember 26-án tartott népgyűlésről. Budapest, 1949. szeptember 30. MDKL 51. doboz 98/b/1/2. dosszié

Az egyik legismertebb taggyűlés jegyzőkönyve, amelyet több visszaemlékezés is megőrkített. A Rajk-per ítélethirdetését követően két nappal hívták össze, hogy néhány „destruktív”-nak minősített collegista tagságáról szavazzanak. A felfokozott légkörű összejöveteleken a tagság kérdéséről a jelenlevők a megbízott „népügyészek” vádbeszédeit követően nyílt szavazással döntöttek. Az ítélet nem lehetett kétséges. Megdőbentő a megalázó eljárás és az internátus belső életének eltorzulása.

VIII/104 209.002/1948. VI. 1. sz. A Budapesti Állami Középiskolai Tanárvizsgáló Bizottság levele az Eötvös Collegium igazgatóságához. Budapest, 1948. december 10. MDKL 51. doboz 97/6. dosszié

VIII/105 212.116./1949. VI. 1. sz. Szántó György miniszteri tanácsos levele az Eötvös Collegium Igazgatóságához. Budapest, 1949. február 3. MDKL 51. doboz 97/6. dosszié

Lutternek igazgatósága első évében hasonló küzdelmet kellett folytatnia a Tanárvizsgáló Bizottsággal, mint annak idején, 1924-et követően Bartoniek Gézának a Tanárképző Intézettel. A Tanárvizsgáló ugyanis el akarta érni, hogy a collegisták az egyetemen hallgassák az elméleti pedagógiai tárgyakat. Lutternek azonban sikerült a VKM-től az 1926-ban kialakult status quónak megfelelő megoldást kieszközölnie. Mindez megdönti azt a közkeletű vélekedést, hogy a kommunista frakció tagjai eleve az intézet felszámolására törekedtek volna.

VIII/106 Lutter Tibor fényképe

VIII/107 260/1949. (I. 12.) Minisztertanácsi rendelet az egyetemi bölcsészeti és természettudományi képzés újjászervezése tárgyában

Az egyetemi reformot előíró minisztertanácsi rendelet 9. §-a megszüntette az 1924 után kialakult tanárképzési intézményes szerkezetet. Így a Collegium is „légiures” térbe került. Lutter a megváltozott helyzet miatt több miniszteri felterjesztésben próbált javaslattal élni. Sikertelenül.

VIII/108 459/1949. Lutter Tibor tervezete az Eötvös Kollégium átalakítása aspiráns kollégiummá tárgyában. Budapest, 1949. november 7. MDKL 88. doboz. 185/5. dosszié

Lutter négy reformtervezetben próbálta meg a megváltozott viszonyokhoz igazítani a Collegium képzési rendszerét. Ezek közül az itt közölt a legrészletesebb, amelyben a szovjet típusú aspiránsképzésre történő, felmenő rendszerű átállást javasolja. Megítélése szerint így megmenthetőek azok a tudományos eszközök, amelyek a szaktudósi gárda kineveléséhez az intézetben adottak voltak.

VIII/109 1515-12/1950. VI. sz. A VKM VI. főosztály levele az MTA Elnökségének a Collegium könyvtára ügyében. Budapest, 1950. augusztus 9. MOL XIX-I-1-h. 1515/1949–1950 (358. doboz)

1950 augusztusában a személyzet sorsát is rendezte a minisztérium: azok, akik politikai szempontból megbízhatatlanok voltak, vagy nem rendelkeztek tudományos képzettséggel, a VKM rendelkezési állományába kerültek, a tanári kar egy részét pedig az intézet épületében később létrejövő MTA könyvtárhoz osztották be szolgálattételre. Utóbbi csoportba tartozik: Tomasz Jenő, Kenéz Ernő intézeti tanárok, Dodek György könyvtáros, Németh Miklós irodakezelő, Krencz János hivatalsegéd és Kovács Ferenc kapus. Hatvany Józsefné Elrick Dorist (angol szakvezető) és Szegő Albertet (francia szakvezető) rendelkezési állományba sorolták, míg Gáldi Lászlót (romanisztika szakórák) a XI. kerületi Margit Leánygimnáziumhoz, Mollay Károlyt (német irodalomtörténet, orosz nyelv) pedig a Mester utcai leánygimnáziumba sorolták át szolgálattételre.

VIII/110 1011-46/1951. A VKM Törvényelőkészítő Osztályának állásfoglalása elavult VKM-jogszabályokról,-rendeletekről. Budapest, 1951. január 24. MOL XIX-I-1-s 1011/1950–1951

A Collegiumot két szakaszban számolták fel: először megszüntették az intézethez kötődő társadalmi szervezetet (Eötvös Collegium

Volt Tagjainak Szövetsége), illetve a Tanfolyamellátó Nemzeti Vállalat átvette az épület fenntartását. Az I. emeleti helyiségeket és a könyvtárat az MTA kapta meg kezelésre. A második szakaszt a jogi felszámolás jelentette, amely 1951-ben ért véget a 95001/1923. VKM-rendelet hatályon kívül helyezésével. Ez tartalmazta a Collegium szervezeti és működési szabályzatának engedélyeztetését. Így a Báró Eötvös József Collegium 55 éves működésének története lezárult.

VIII/111 337/1950. Jegyzőkönyv a Collegium épületének átadásáról a Tanfolyamellátó Vállalat részére. Budapest, 1950. augusztus 22. MDKL 51. doboz 97/a. dosszié

A collegistáknak az épületet 1950. június 27-ig kellett elhagyniuk. Ezután megkezdődtek az átalakítási munkálatok. A Tanfolyamellátó Nemzeti Vállalat hivatalosan 1950. augusztus 22-én vette át az üzemeltetést, a következő tanévtől a Báró Eötvös József Collegium helyén a XX. számú diákszálló működött.

Oszlopokon körben/112-127. Kabaréplakátok

112	Trisztán és Izolda, 1902
113	Nagybácsi, 1904
114	Cid, 1906
115	Álom, 1907
116	Cabaret de Chat noir, 1908
117	Magasiskola, 1922
118	Eötvös Cirkusz, 1925
119	Menü, 1926
120	Alkoholista szeánsz, 1931
121	Folyik a tánc, folyik a vér, 1934
122	Az Eötvös-rádió műsora, 1936
123	Eötvös-szabadcsapatok, 1939
124	Sárga Istenek – sárga emberek, avagy a botcsinálta láma, 1940
125	Képes Kabaré Újság, 1943
126	Szellemi tápjegy, 1941
127	Elkapcsoltam, 1989

ELTE Eötvös Kollégium, 1958–1990

- IX/128**   Javaslat az Eötvös Kollégium újbóli felállítására
- IX/129**   A „K” betű a Collegium épületének homlokzatáról. 2011-ben „C” betűre cserélték
- IX/130**   Jegyzőkönyv az Eötvös József Kollégium Baráti Körének alakuló közgyűléséről. 1978. május 29.
- Falon/131**   Tóth Gábor igazgatóról készült festmény
- IX/132**   Komócsin Zoltán a KISZ KB első titkára ankétot tart a Kollégiumban 1960-ban
- IX/133**   Kádár János látogatása a Kollégiumban 1969-ben
- IX/134**   Pais Dezső emlékbeszédet tart a Kollégium 75. éves évfordulóján, 1970-ben
- IX/135**   Oklevél a „Kiváló Kollégium” címről, 1973
- IX/136**   A „Kiváló Kollégium” cím átadása. Beszédet tart Polinszki Károly miniszterhelyettes
- IX/137**   „Régi és mai kollégisták” a Kollégium 80 éves évfordulójának ünnepségen
- IX/138**   Tyúk SE – Mén 2C. Kollégista életkép a hatvanas évek végéből

ELTE Eötvös József Collegium

- X/139** COLLEGIALIA (Az Eötvös Collegium saját kiadványai és collegiumi vonatkozású kiadványok)
- X/140** Reprezentatív kiadványok
- X/141** COLLEGIALIA (Az Eötvös Collegium saját kiadványai és collegiumi vonatkozású kiadványok)
- X/142** Néhány „Kárpát-medencei együttműködési megállapodás”
- X/143** Épületcentenáriumi rendezvények (LUSTRUM – 2010/2011), nagy konferenciák és kiállításvezető
- X/144** A Magyar Nemzeti Bank „Eötvös József-emlékérmé”
- X/145** Magyar Örökség díj
- X/146** „Eötvös Collegium – Történelmi emlékhely”, a meghívó és a sztélé fényképe
- X/147** Az Eötvös Collegium tanári kara
- X/148** Collegiumi tájékoztató füzet
- X/149** Ízelítő a külföldi kapcsolatokból
- X/150** DIÁKÉLET – a Diákbizottság összeállítása

AZ EÖTVÖS JÓZSEF COLLEGIUM HIVATÁSTÖRTÉNETE

1895–1950

* * *

ÁLLANDÓ KIÁLLÍTÁS

A kiállítás az ELTE Eötvös József Collegium gondozásában, a XI. Kerület Újbuda Önkormányzata támogatásának köszönhetően valósult meg.

A kiállítás 2014. szeptember 3-án, Eötvös József születésnapján, a Collegium *Történelmi emlékhelyé* avatásának ünnepélyes rendezvényén nyílt meg. Köszöntőt mondtak: Palkovics László felsőoktatásért felelős államtitkár (EMMI), Hoffmann Tamás polgármester (Újbuda), Mezey Barna rektor (ELTE), Radnainé dr. Fogarasi Katalin elnök (NÖI), Szakály Sándor történész (EC Baráti Kör), illetve S.E. Roland Galharague Franciaország magyarországi nagykövete és Horváth László igazgató.

A kiállítást kezdeményezte: Horváth László igazgató
A kiállítást rendezte: „Régi Collegium” – Garai Imre
Új és legújabb kori Collegium
– Horváth László
Diákélet – a Collegium Diákbizottsága

A megvalósításban közreműködtek: Pierre Belenfant, Csernetics Istvánné, Garai Imre, Hegyi Orsolya, Horváth László, Kádár Gyöngyvér, Laczkó Krisztina, Mátyás Eszter, Noszko Ilona Éva, Pikács Albert, Sára Balázs, Sipos Enikő, Szűcs Lajos, Vargyas Brigitta, Zámboriné Fikó Katalin, Zrupkó Gáborné valamint Róth Judit és Szabó Mátyás

A kiállítást berendezték:

Sipos Enikő, Zámboriné Fikó Katalin, Mátyás Eszter

Fotó: ELTE Eötvös József Collegium archívuma

AV-technikai munkatárs és szerkesztő: Kovács Máté

Látványterv és installációs részlettervek:

Sipos Enikő, Zámboriné Fikó Katalin, Mátyás Eszter

Idegen nyelvű fordítók: Vargyas Brigitta, Pierre Belenfant

A magyar nyelvű szövegeket gondozta: Laczkó Krisztina

A kiállítást kivitelezte: ELTE Eötvös József Collegium

Kommunikáció: ELTE Eötvös József Collegium Titkárság

A kiállítást állandó nyitvatartási rend szerint a XI. kerület Újbuda polgárai, a nagyközönség és a Collegium egykori és mai növendékei egyaránt látogathatják.

Támogatók: Eötvös Loránd Tudományegyetem, XI. Kerület Újbuda Önkormányzata, ELTE Eötvös József Collegium

